

PÅ EGEN HÅND MATERIALE

HENRIKHARPESTRENGS HAVE

INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

SAGNLANDET

LEJRE

INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

ALMINDELIG HUSLØG

Planten tilhører stenurtfamilien. Bladene er aflange, indadkrummede og tykke af saft. De sidder i en roset - en meget tæt spiral - som bladene på f.eks. mælkebøtte og bellis. Rosetten kan være så tæt, at den ligner et løg. Planten vokser ofte på hustage af græs eller strå. Ligheden med løg og voksestedet har givet den navnet.

Husløg blev opfattet som kold og

våd, og Harpestreng anbefalede plantens saftige blade som omslag mod ligtorne. Den kunne også bruges som omslag mod økenlidelser. Bladsaften blandet med saften fra hæg kunne bruges mod øresmerter og døvhed. Senere blev planten anbefalet mod madlede, diarré og til behandling af brandsår.

Gennem tiden har planten også i forskellige sammenhænge beskyttet mod trolddom og givet f.eks. god fangst i fiskenettene.

ALMINDELIG HUSLØG

ALMINDELIG HVIDTJØRN

ALMINDELIG HVIDTJØRN

Som navnet siger, har denne busk hvide blomster. Frugten er rød og består af en hård kerne med et kødet lag udenom - det kaldes en stenfrugt. Tjørnen tilhører gruppen af kernefrugtfamilien ligesom f.eks. røn og æble. Bladene er ægformede og lappede.

Både roden og veddet har ligesom blomster, blade og frugter været brugt til mange ting gennem tiden, f.eks. blev frugterne under I. Verdenskrig brugt til erstatning for kaffe.

Harpestreng betegner hvidtjørn som kold og tør og anbefalede den bl.a. mod bylder i munden og til hjælp mod øjensygdomme. Både han og andre efter ham anbefalede den ved maveproblemer som smerter ved anføring og problemer ved vandladning. Bærrene anbefaledes også som en del af et middel mod lungelidelser.

Også smågrene af tjørn var gode. Bar en person et 'tjørnekors' - grene af tjørn bundet sammen til et kors - var denne person beskyttet mod sygdom.

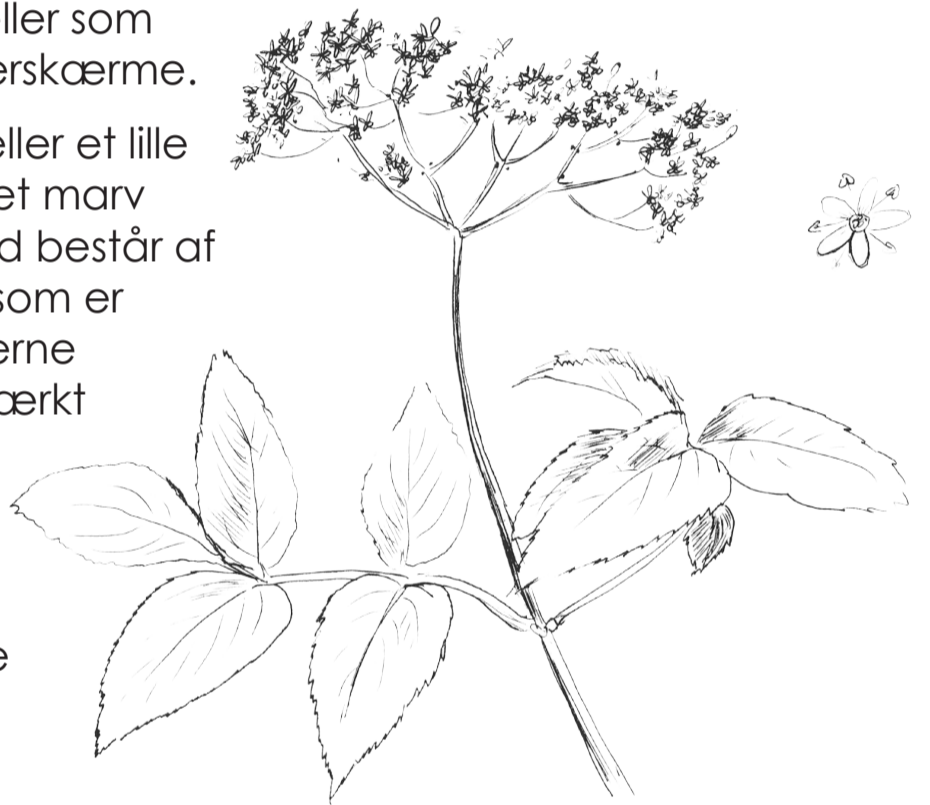
INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

ALMINDELIG HYLD

Gennem tiderne er hylden blevet brugt som lægemiddel mod en hel række sygdomme. Harpestreng anbefalede den mod sygdomme af våd og kold natur. Han skrev, at den kan bruges mod ørepine og indvoldsorm, men også at den kan give opkast. Bylder i brystet og skab kan også kureres med hylde. Senere anbefalede Henrik Smid i 1577, at olieudtræk af hyldeblomster hjalp mod senesmerter. Knap hundrede år senere skrev Simon Pauli (1648), at alle medikamenter af alle dele af hylde virker sveddrivende. Sådan en svedetur blev anset som en god kur mod mange sygdomme.

I dag kender mange hylden enten i form af hyldeblomstdrik lavet på blomsterne, hyldeblomstlavet på frugterne eller som friturestegte blomsterskærme.

Planten er en busk eller et lille træ med en svampet marv i grenene. Hvert blad består af 5 eller 7 småblade, som er savtakkede. Blomsterne er hvid-gullige og stærkt duftende. De sidder i en stor skærm. Frugterne kaldes bær, og de er blåsorte. På dette punkt ligner hylde en nær slægtning, kaprifolium eller gedeblad, som har givet familien navn.

ALMINDELIG HYLD

JOMFRU I DET GRØNNE

JOMFRU I DET GRØNNE

Denne plante kendes også under navnet sortkommen. Den har været brugt i medicinen, længe inden Harpestreng anbefalede den. Lægerne i Egypten brugte den bl.a. som hostestillende middel. Også i det gamle Grækenland fandt den anvendelse til styrkelse af det almindelige velbefindende. I dag bruges den til at mildne allergiske reaktioner, men også bl.a. mod hoste, søvnforstyrrelser og tandpine. Herhjemme anbefalede Henrik Smid planten brugt for

at fremme mælkeproduktionen hos ammende kvinder og som et vanddrivende middel. Men han skrev også advarende, at de grønne frø er giftige.

Blomsten er oprindelig blå, og bladene er fint trådformede. Navnet 'jomfru i det grønne' kommer nok af, at det ser ud, som om blomsterne sidder i et fint ned af bladene. Frøstanden er oppustet og kan tørres og bruges i dekorationer. Sortkommen ligner ikke umiddelbart de gulblomstrede ranunkler, og alligevel tilhører den ranunkelfamilien.

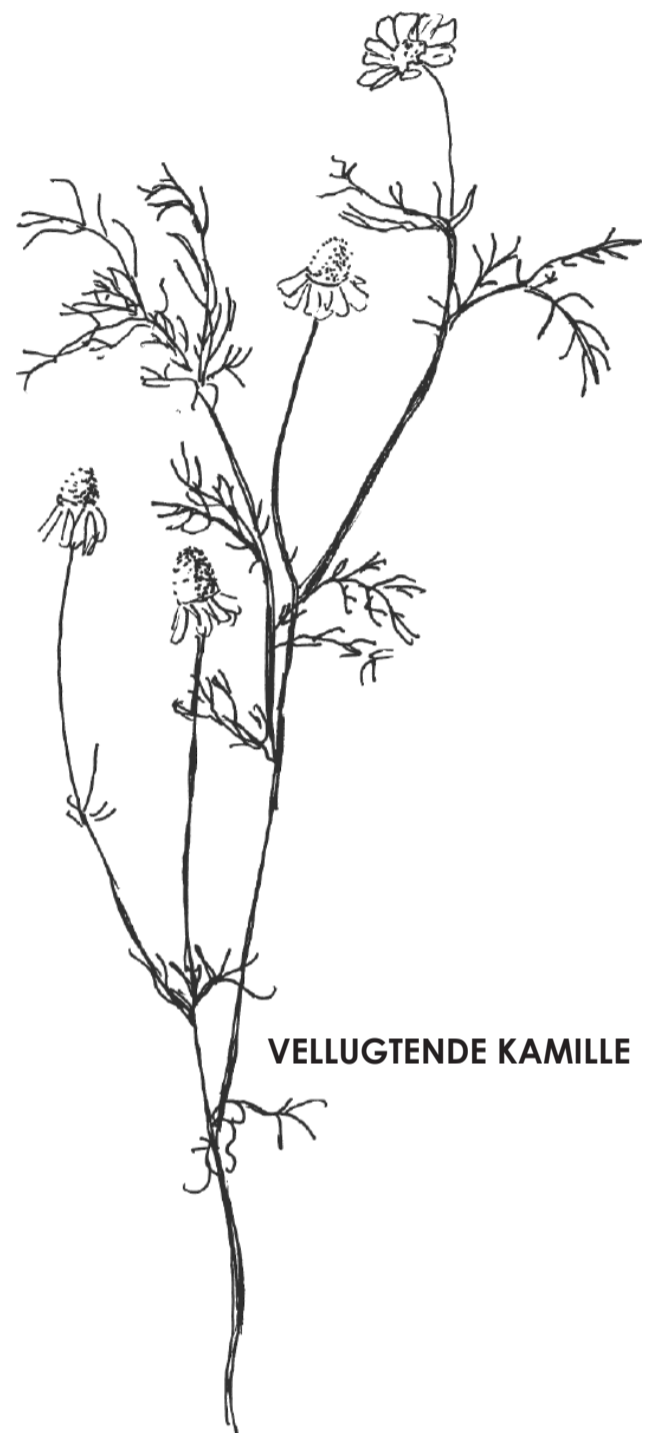
INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

VELLUGTENDE KAMILLE

Bladene er findelte og trådformede. De meget små blomster er gule og sidder samlet på en kegleformet bund. Yderst er der en række hvide blomster med store bagudbøjede kroner. Planter med blomsterne samlet på denne måde tilhører gruppen kurvblomstfamilien. Planten er meget almindelig og ligner sin slægtning lugtløs kamille. Andre

kurvblomster er f.eks. mælkebøtte og bellis.

Harpestreng anbefalede planten som urindrivende - det vi i dag kalder vanddrivende. Den kunne kurere ildelugtende sår, og det passer godt med, at vi i dag betragter den som desinficerende. Den bliver også i dag anbefalet som hostestillende, beroligende og god mod hæshed og forkølelse. Nogle drikker den som te, blot fordi de kan lide smagen.

VELLUGTENDE KAMILLE

KOMMEN

KOMMEN

Mange kender nok smagen af kommenfrø fra brød og ost. Planten tilhører skærmplantefamilien, dvs. at de små hvide eller rødlige blomster sidder på små stilke, så de sammen danner en skærm. Biologisk betyder det, at de mange små blomster sammen er lettere at få øje på for bestøvende insekter.

Harpestreng kaldte planten hed og tør og anbefalede frøene drukket i eddike mod diarré. Han skrev også: "Den løsner ondt vejr og blæst i maven og uddriver urin".

Senere anbefalede Smid den også, og i dag foreslås afkod af frøene brugt mod åndenød, astma og hjertelidelser.

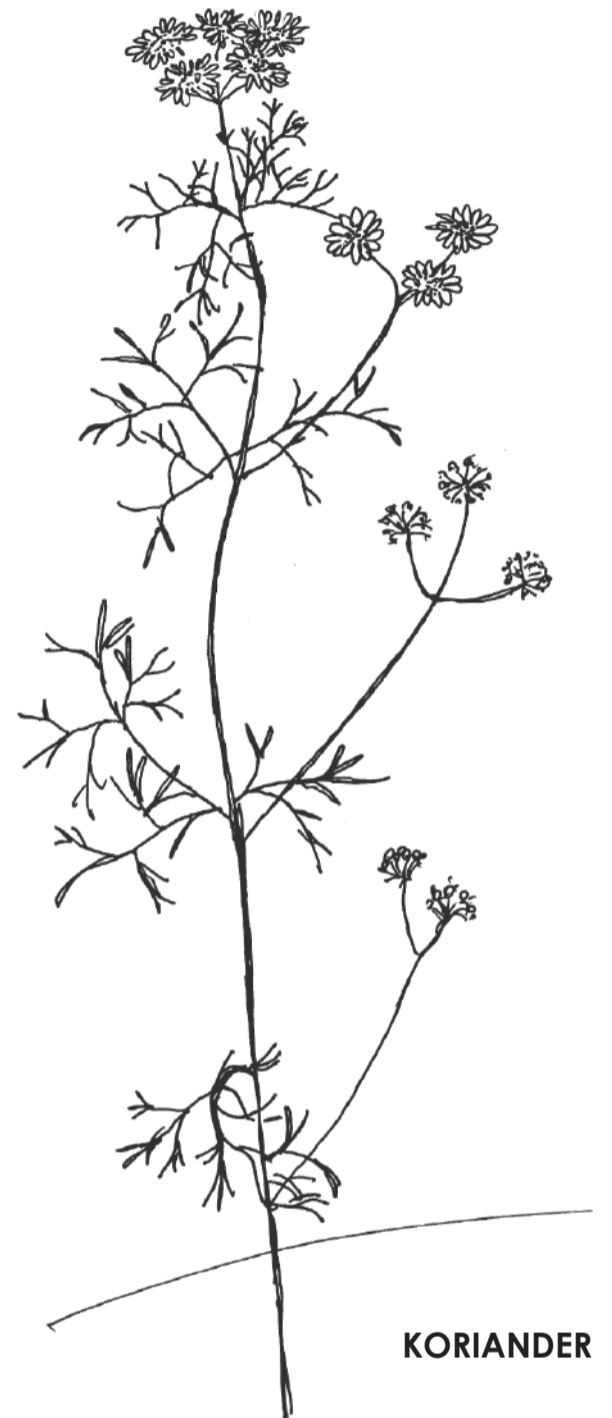
INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

KORIANDER

Denne plante hører til gruppen skærmpantefamilien. Det er en stor familie med mange nytteplanter, men også med nogle meget giftige planter. Gulerod og pastinak er nyttige skærmpanter, mens skarntyde og gifttyde er endog meget giftige skærmpanter. Navnet på gruppen kommer af, at de små blomster sidder sammen i noget,

der kan ligne en paraply, en skærm. Disse paraplyer sidder igen sammen i en stor skærm.

Smid siger, at planten køler og tørrer. Det samme gør Harpestreng, der kalder den for kold og tør. Den skulle kunne bruges mod spolorm og bylder og kunne standse tynd mave. Den skulle også kunne virke opløftende, euforiserende. I dag bruges både bladene og frøene i madlavning.

KORIANDER

KRANSBURRE

KRANSBURRE

De hvide blomster sidder som en krans om de oprette, firkantede stængler. Bladene sidder to og to modsat hinanden op ad stænglen. De er hjerteformede, takkede og rynkede. Den firkantede stængel og de modsatte blade er typiske for læbeblomstfamilien, den gruppe, som kransburre tilhører.

Man mener, at planten har spredt sig til naturen fra dyrkning som lægeplante. Dette stemmer med, at den anbefales gennem årene hele vejen fra Harpestreng til i dag.

Kransburre blandet i rosenolie blev anbefalet til at dryppe i øret mod ørepine. Senere blev saften af den brugt til at rense øjnene og til at fordrive orm i maven. I dag anbefaler en moderne lægeplantebog den mod hudsygdomme, kighoste og sågar tuberkulose.

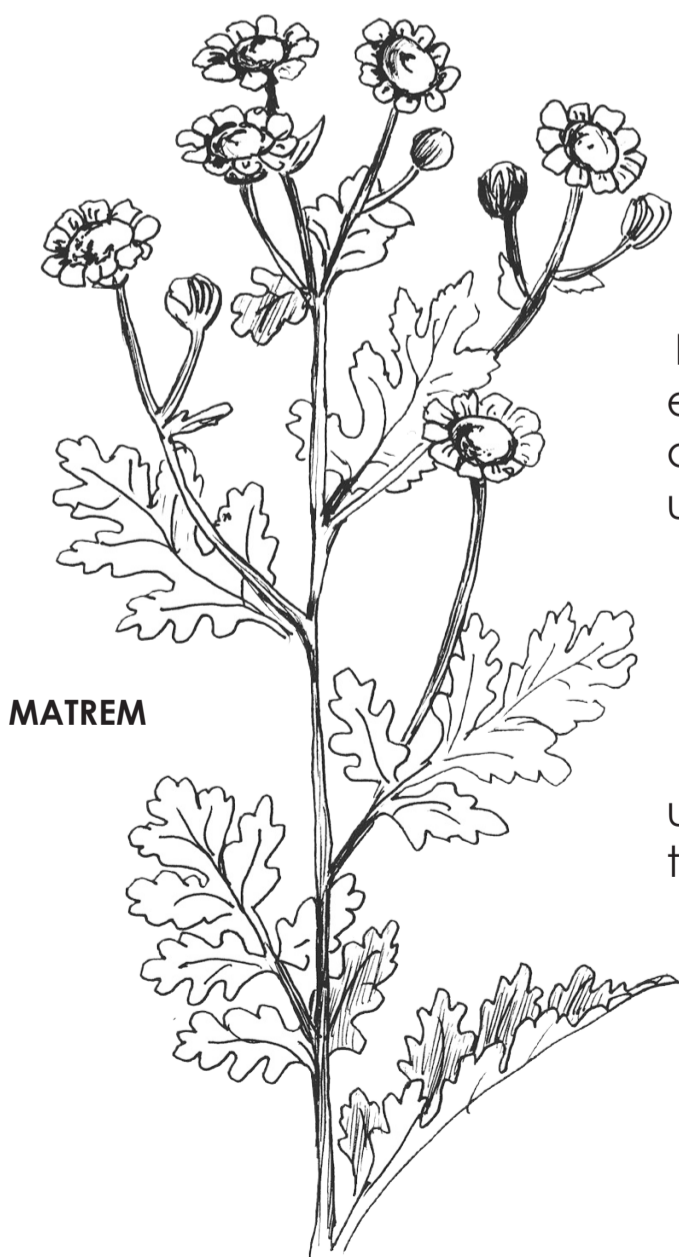
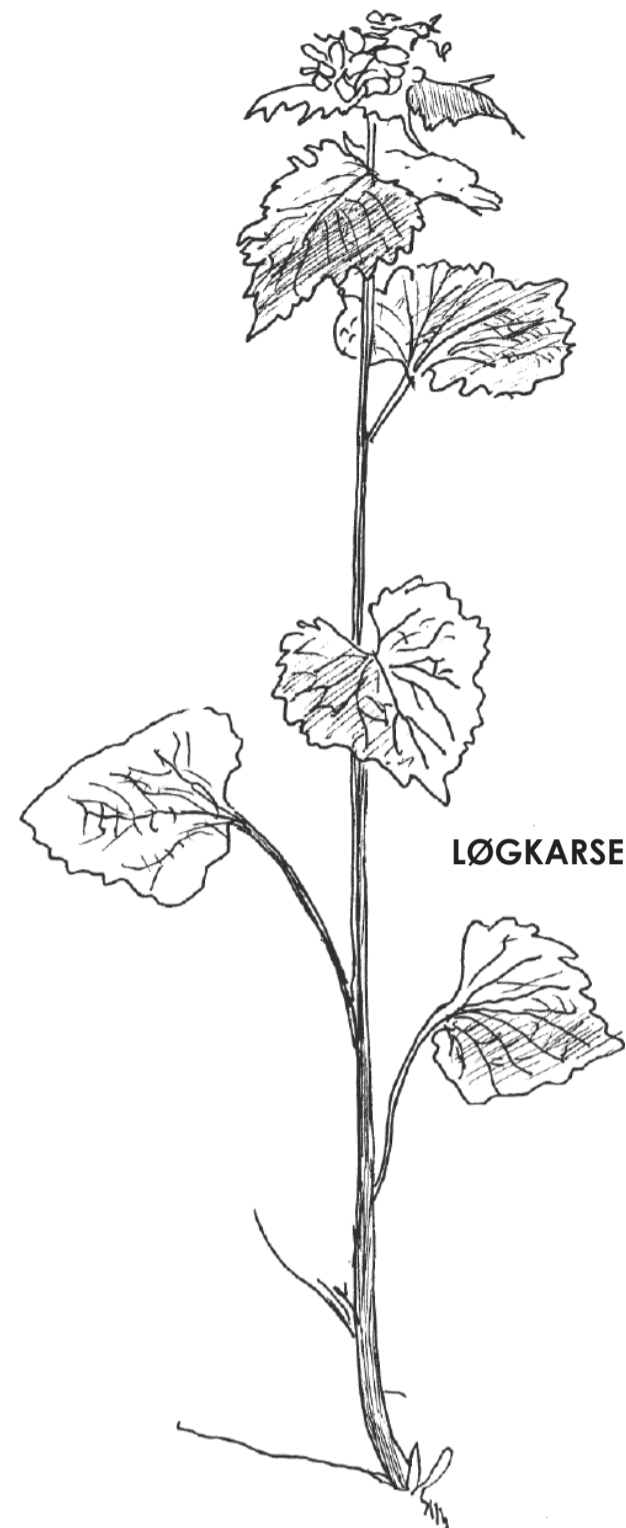
INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

LØGKARSE

Denne plante tilhører korsblomstfamilien, der kendes ved, at blomsterne har 4 bægerblade og 4 kronblade. Frugten er en såkaldt skulpe. Den åbner med to klapper, og frøene sidder på en tynd midtervæg. Planten har både nogle blade nede ved jorden og nogle, der sidder op ad stængelen. De nedre blade er nyreformede og

rundtakkede, mens bladene op ad stængelen er hjerteformede og tandede. Blomsterne er hvide. Knuses bladene, spredes en duft af løg - nogle siger hvidløg. Det er nok denne lugt, der har givet planten dens danske navn.

Harpestreng mente, at planten var hed og tør. Han anbefalede den bl.a. brugt mod hoste og giftige bid. Stødt med honning kunne den lægges på øjnene, så de blev klare.

MATREM

Harpestreng nævner, at planten er bitter, og at den lugter ilde. I dag kalder vi denne lugt skarp, uden at sige om vi synes om den eller ej. Planten Matrem blev anvendt mod sygdomme i livmoderen - hvad også navnet henviser til. Desuden bliver planten anbefalet som urindrivende, mod kolik og til at knuse blæresten. Både Harpestreng og andre efter ham anbefalede planten

mod hovedpine - bl.a. Smid tilføjede tandpine. Det bliver også nævnt, at den kan bruges mod malaria, som har været en velkendt sygdom herhjemme.

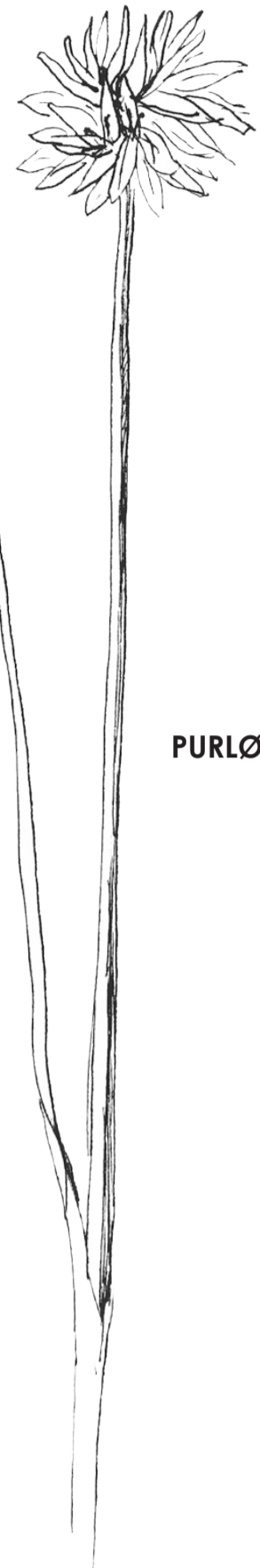
Matrem tilhører kurvblomstfamilien. Kurvene er små med hvide randkroner, og kurvene sidder i en halvskærm. Planten er gulgrøn og har fjersnitdelte blade. Man mener, at den er indført pga. dens lægelige egenskaber. Fra klosterhaver og andre haver med lægeplanter er den så blevet spredt til naturen.

INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

PURLØG

I dag bruger vi jo ofte purløg som grønt klip på ægge-, tomat- eller kartoffelmadder. Det er plantens hule grønne stængler, vi benytter på denne måde. Blomsterne er blegblå eller lyslilla, og de sidder samlet i en tæt kugleformet skærm. Purløg er ligesom tulipan, ramsløg og perlehyacint en plante i liljefamilien.

Planten anbefales sammen med vin mod lændesmerter og mod hård mave. Harpestreng mente, at purløg var våd og varm, og at den faktisk kunne lægges i vin og spises mod al usundhed og urenhed. På den anden side mente Smid, at for meget purløg var dårligt for øjnene og kunne give hovedpine. Men han skrev samtidig, at den var god for maven og blæren.

PURLØG

SVALEURT

Planten kan blive op til 50 cm høj. Den har kirtelhår, og bladene er delte og lappede. Blomsterne er gule, men det mest karakteristiske er den orange-gule mælkesaft, som flyder rigeligt, når blade og stængel knækkes. Planten hører til valmuefamilien, hvor flere andre arter også har rigeligt med mælkesaft.

SVALEURT

Både selve planten og roden har været brugt som lægemiddel. Harpestreng anbefalede roden kogt i eddike mod leversygdomme og gulsot. Kogtes mælkesaften med honning i en kobbergryde til en tyk pasta, skulle denne pasta hjælpe mod sygdomme i øjnene, ja sågar mod blindhed. Svaleurt har også haft ry for at hjælpe mod pest, tandpine, skurv og fnat. Helt op til i dag er den blevet anbefalet mod leversygdomme, som afføringsmiddel og som smertestillende.

INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

SKÆRM-VORTEMÆLK

Planten er gulgrøn ligesom blomsterne, der er omgivet af gullige kirtler. Blomsten er opbygget på samme måde som den almindelige stueplante julestjerne. De tilhører begge vortemælkfamilien.

Navnet vortemælk kommer sikkert af, at planten har rigeligt med hvid mælkesaft, som siges at

hjælpe mod vorter.

Vortemælk skulle også være virksom mod skab, kunne lindre ømme fødder og tandpine. Plantesaften skulle også være et meget kraftigt afføringsmiddel, som ikke er helt ufarligt. Det gælder i øvrigt mange lægeplanter - de skal gives i den rette mængde for ikke at være giftige.

SKÆRM-VORTEMÆLK

SKOLETJENESTEN:

www.skoletjenesten.dk

SAGNLANDET LEJRE:

www.sagnlandet.dk

© SKOLETJENSTEN SAGNLANDET LEJRE

Redaktion og tekst: Bente Garbers

Illustrationer: Nina Siirid Dokkedal

Layout: Christine Roederer/Sagnlandet Lejre

INFORMATIONSAARK FORÅRSPLANTER

SKRIV HERUNDER, HVILKE PLANTER DER VAR FRA DEN FAMILIE, DER ER NÆVNT!

Fra stenurtfamilien fandt vi planten:

Fra valmuefamilien fandt vi planten:

Fra kernefrugtfamilien fandt vi planten:

Fra korsblomstfamilien fandt vi planten:

Fra gedebladfamilien fandt vi planten:

Fra ranunkelfamilien fandt vi planten:

Fra kurvblomstfamilien fandt vi planterne:

Fra læbeblomstfamilien fandt vi planten:

Fra skærmpantefamilien fandt vi planterne:

Fra liljefamilien fandt vi planten:

HENRIK HARPESTRENGS

HAVE

1 BERBERIS

Berberis vulgaris

Harpestreng skrev:

Den slukker tørsten, som kommer af hede. Styrker leveren og køler hede bylder, når den lægges på.

Nutidig anvendelse:

Homøopatisk ved leverlidelser

2 HVIDTJØRN

Crataegus

Harpestreng skrev:

Den heler syg mave. Dersom dens plantesaft bruges som smørelse, hjælper den for alle slags øjensygdomme – dog mest for dem, der giver hinde over øjnene.

Nutidig anvendelse:

Te af blomster og blade beskytter og regulerer hjertet. Virker også på for højt blodtryk. Nerveberoligende.

3 CYPRES

Cypressus semper virens

Harpestreng skrev:

Friske cypresfrugter drukket med vin, duer for indre skader, for blodløb og borttager al ond

væske, der farer til ens tarme og indre. Og den duer for hoste.

Nutidig anvendelse:

Busk og træ.

5 HUSLØG

Sempervivum tectorum

Harpestreng skrev:

Knuses den og lægges på betændte øjen, da hjælper det, også når den lægges på det der er brændt. Drypper man syresaft i øret, borttages ørepine. Blandes husløg i, er det endnu bedre.

Nutidig anvendelse:

Friske blade som omslag ved forbrænding.

Siges at beskytte mod lynnedslag og hekseri

6 HAVE-MALURT

Artemisia absinthium

Harpestreng skrev:

Stødes den i eddike og smører man sig dermed, fordrives lopper, og fluer flygter for den lugt

Nutidig anvendelse:

Mod epileptiske anfald, nervøse og hysteriske krampeanfald. God til snapse og te.

7 PIL

Salix

Harpestreng skrev:

Den hjælper mod hovedpine. Pilesaft hjælper blodomløbet.

Nutidig anvendelse:

Vi ved i dag, at pilebark indeholder salicylsyre, som bruges i smertestillende medicin.

8 HASSELURT

Asarum europaeum

Harpestreng skrev:

Den duer for sygdomme i leveren. Den renser hjerterødderne med opkast.

Nutidig anvendelse:

Homøopatisk ved ildebefindende, nervøs mathed, utilstrækkelig gennemblødning i hænderne.

Andet:

Hasselurten indgår i legen med at hjælpe Troldkvinden med at genvinde sine magiske kræfter.

HENRIK HARPESTRENGS HAVE

9 LIGUSTER

Ligustrum

Harpestreng skrev:

Mod bullen mave, drikkes denne urt med vin. Renser kvinder for uren urin, og duer mod værk i endetarm.

Nutidig anvendelse:

Prydbusk og hække.

10 KATTEURT

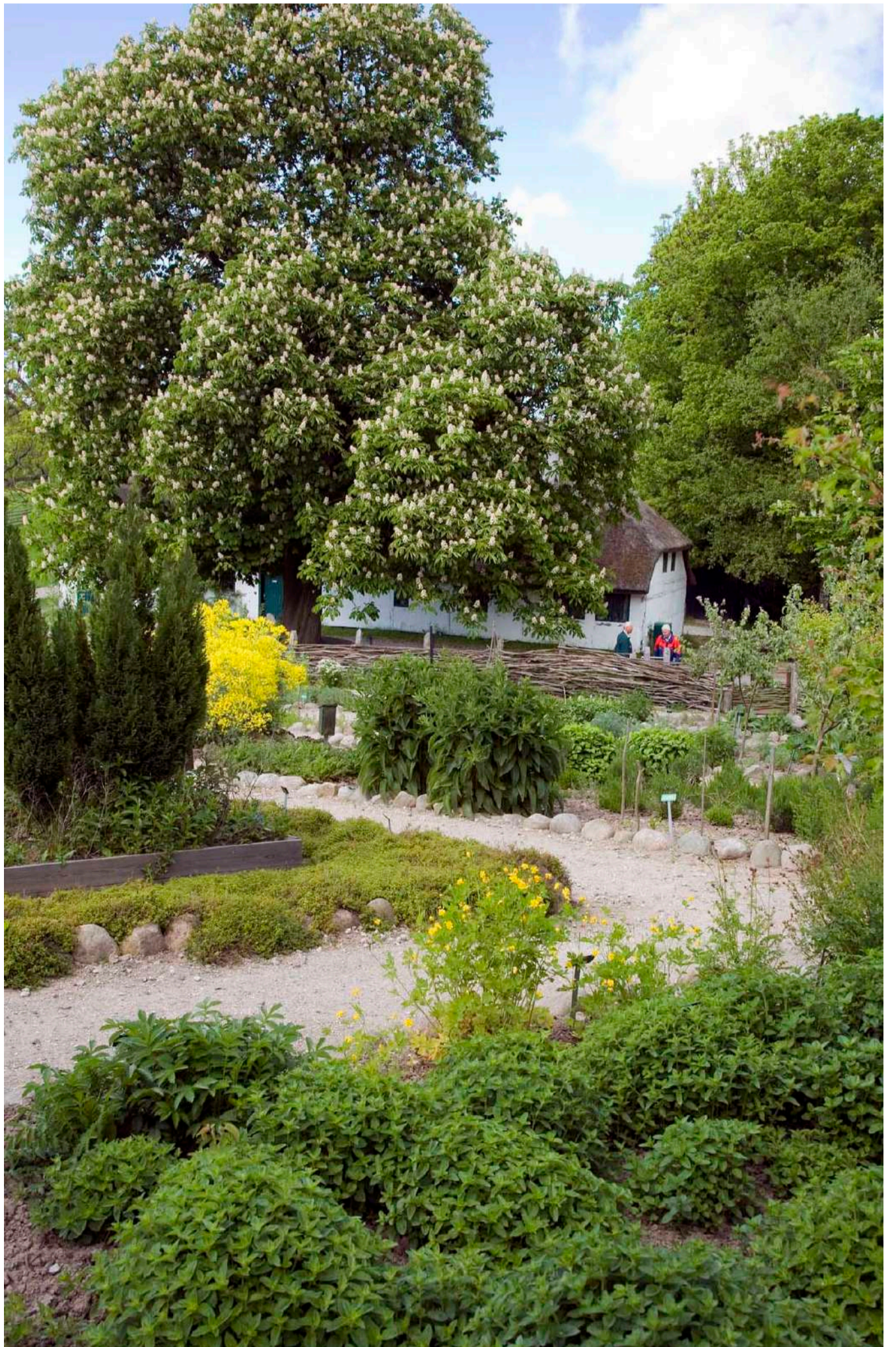
Nepeta cataria

Harpestreng skrev:

Knuses den og lægges på hugormebid, da duer det. Urten hjælper mod gulsot og sygdom i maven.

Nutidig anvendelse:

Bruges i te, tinktur og i salver. OG katte elsker at rulle sig i den, derfor kan nogle planter se lidt 'misse' rable ud.

Denne vokser i bed nr. 7.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....

.....

Denne vokser i bed nr. 7.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....

.....

.....

◀ Denne vokser i bed nr. 9.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....

.....

.....

Denne vokser i bed nr. 9.

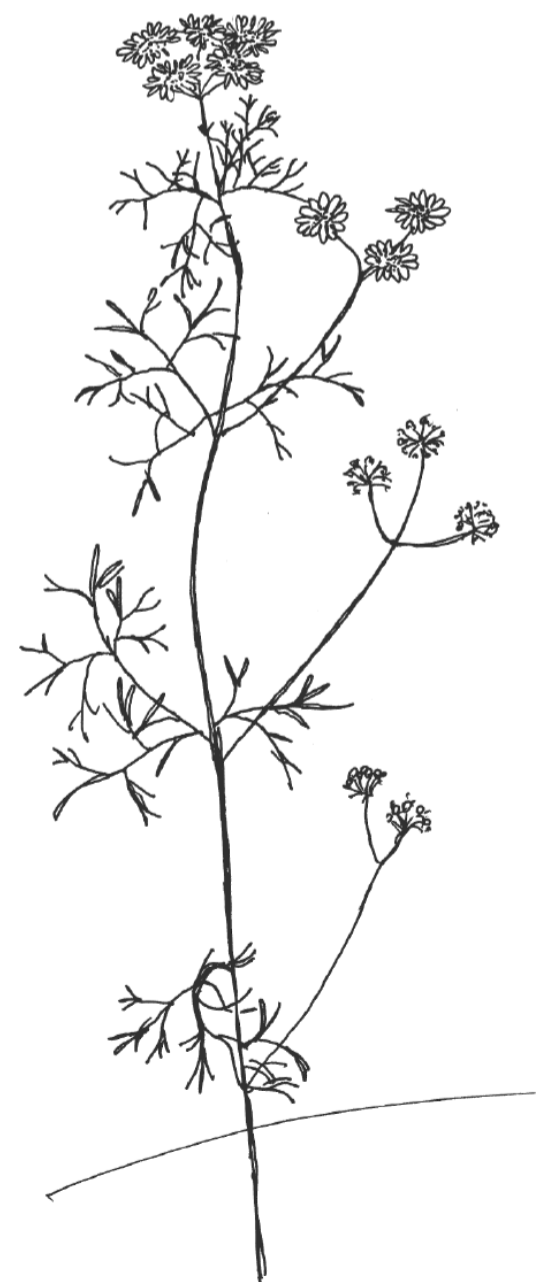
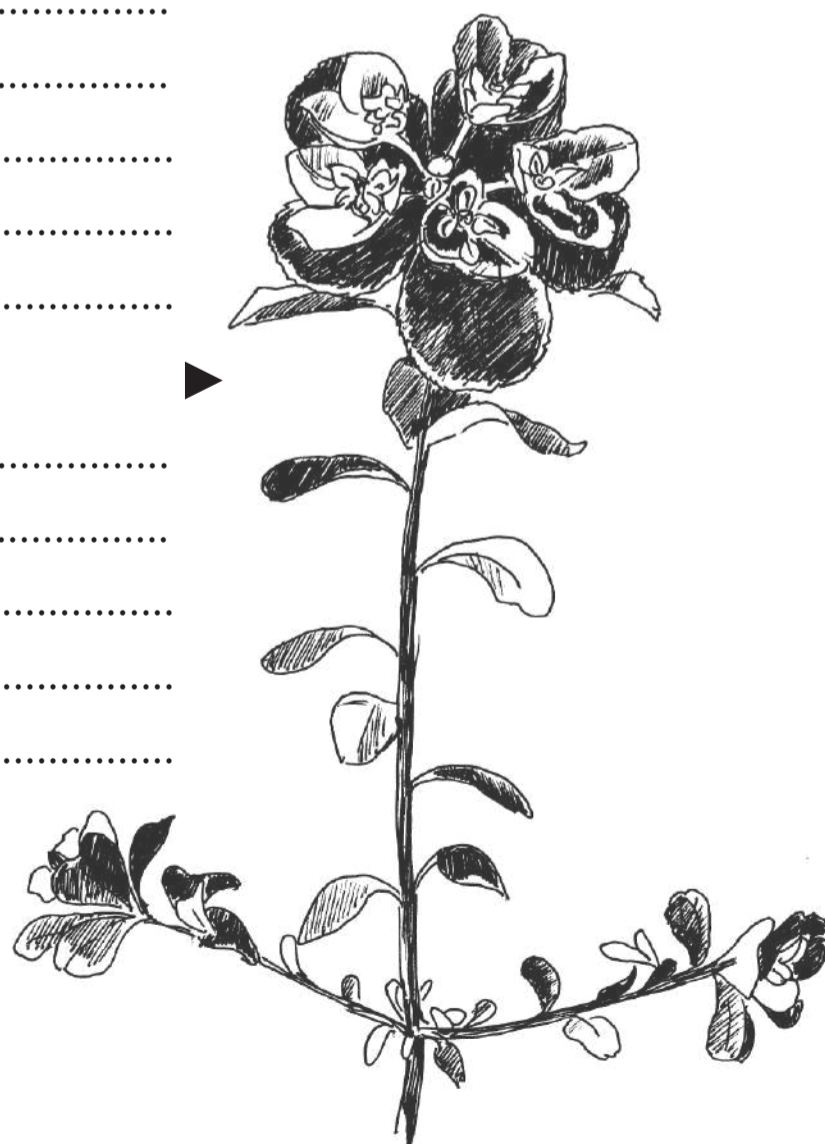
Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....

.....

.....

HARPESTRENGS PLANTER

HVORDAN GRUPPERER VI DEM?

Vi mennesker anbringer alting - også planterne - i grupper. Det giver os bl.a. overblik over det, der omgiver os. I skal finde nogle planter i Harpestrengs have. Senere, evt. hjemme på skolen, skal I arbejde med, hvordan de inddeles i grupper.

Dan først arbejdsgrupper på 3-4 personer. Gå hen til Harpestrengs have og find de planter, der er tegnet her på arket.

Når I har fundet planterne, skal I inddele dem i nogle grupper.

Diskuter, hvilke grupper I vil danne, og bliv enige om, hvad der gør, at planterne hører sammen i netop de grupper. Prøv at begrænse antallet af grupper til 3-5 stk.

Tag et stykke papir, og skriv planterne i de grupper, I har dannet. Skriv også, hvad der kendetegner den enkelte gruppe.

Når I kommer tilbage på skolen, kan I på www.skoletjenesten.dk finde nogle informationsark med oplysninger om planterne, som I har fundet, om lægeplanter gennem tiden og om, hvordan man før nu har inddelt planterne i grupper.

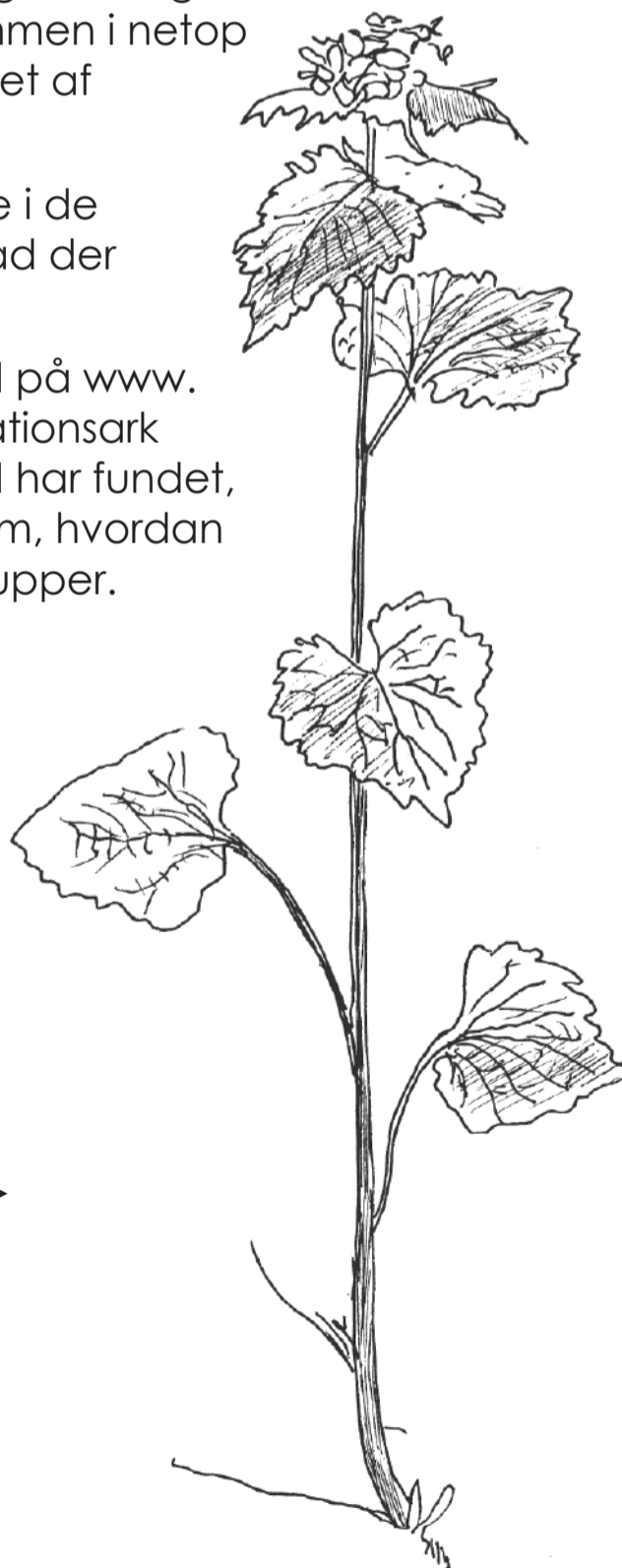
God arbejdslyst.

Denne vokser i bed nr. 6.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....
 .....
 .....

Denne vokser i bed nr. 5. ▶

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....
 .....
 .....

Denne vokser i bed nr. 2.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....
 .....
 .....

◀ Denne vokser i bed nr. 5.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....
 .....
 .....

Denne vokser i bed nr. 7.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....
 .....
 .....

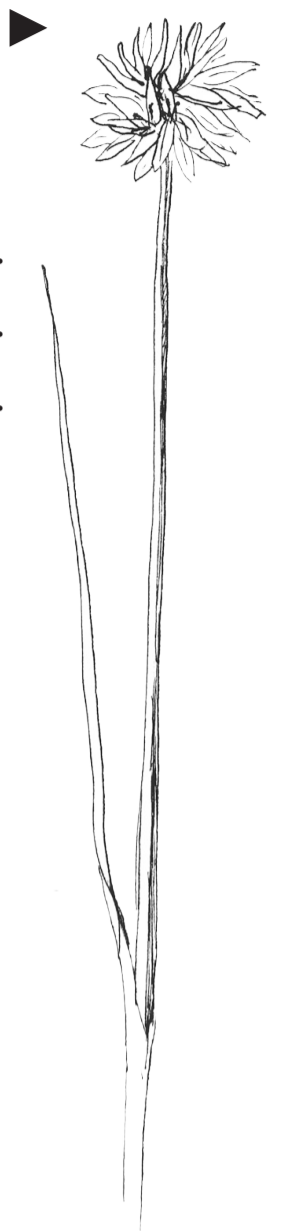

▲ Denne vokser i bed nr. 9.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....
 .....
 .....

◀ Denne vokser i bed nr. 3.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....

.....

.....

▲ Denne vokser i bed nr. 2.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....

.....

.....

◀ Denne vokser i bed nr. 6.

Plantens navn: .....

Jeres noter om planten: .....

.....

.....

.....

HENRIK HARPESTRENGS

HAVE

Hold nr. _____

Navne: _____

Opgavenr. _____

Opgavebeskrivelse

Svarmuligheder:

sæt kryds

A		
---	--	--

B		
---	--	--

C		
---	--	--

Udarbejdet af gruppenr: _____

Navne: _____